

I denne spalten presenteres ferske forskningsarbeider med relevans for RLE- og religion og etikk-faget.

Religion og nasjonal identitet i religionsundervisningen i Norge

Lars Laird Eriksen

Mitt PhD-prosjekt heter “Learning to be Norwegian. Religion and national identity in religious education in Norway”. Det er en case-studie av hvordan religion blir mobilisert i frembringelsen av nasjonal identitet, både “ovenfra” og “nedenfra”. Ovenfraperspektivet består av en diskursanalyse av læreplaner i Norge fra 1974 til 2008. Nedenfraperspektivet består av deltakende observasjon i skolers klasserom. Jeg fulgte 11 lærere i 2 ungdomsskoler i Øst-Norge.

Mitt forslag til religionslærere er tredelt: For det første å oppfordre til diskusjoner. For det andre å gi elever verktøy for å gjøre diskusjoner saklige og med minst mulig bruk av hersketeknikker. For det tredje, å introdusere religioner gjennom å presentere religiøse menneskers hverdagspraksiser, altså en kontekstuell religionspedagogikk.

De teoretiske spørsmålene jeg stiller i møtet med disse dataene, er hentet fra forskningsdebatten om multikulturalisme. Jeg stiller spørsmålet “hva er den beste måten å forstå grupper med identitetskrav?” Alle mennesker er med i mange grupper. Noen grupper gjør større krav på vår identitet enn andre. Jeg har særlig sett på gruppene “norsk”, “kristen”, “muslim” og “religion”. Hvordan forholder læreplaner og lærere seg til slike grupper? Når kan kategoriene overlappe og flyte, og når sees de på som adskilte og tydelig definerte? Hva er forholdet mellom individenes egen identifikasjon, og bruken av begrepene til å snakke om grupper? Min analyse var at den akademiske og politiske debatten om dette temaet står fast, fordi forskere og politiske aktører antar at grupper *enten* er faste og stabile, *eller* flytende og flyktige. Min ambisjon var å utvikle et begrepsapparat som gjør det mulig å se hvordan grupper er grupper på forskjellige måter i forskjellige situasjoner. Noen ganger er grupper svært faste, tvingende og stabile. Andre ganger fremstår de som fleksible og ustabile.

Mitt mest originale teoretiske bidrag består i begrepet “viskositet” – et begrep som betegner “motstand mot flyt”. En væske som flyter tregt har høy viskositet. Med denne analytiske metaforen kan jeg si at grupper med identitetskrav har grenser med varierende viskositet. Noen identitetskategorier er tyntflytende, andre er mer tyktflytende. Videre ser jeg det slik at graden av viskositet er et resultat av aktørenes arbeid med kategorien. Elever som utfordrer en gruppes selvforståelse, eller andres stereotyper, er med på å gjøre sin gruppes grense mer flytende. De skaper lavere viskositet i gruppen. Vi kan altså se aktører – både lærere og elever og læreplanforfattere

– som om de er kontinuerlig engasjert i arbeid som enten “solidifiserer” eller “iflytsetter” gruppens grenser. Dette gjør det mulig for en analytiker å gjøre empiriske undersøkelser av gruppers fasthet. I for stor grad er disse gruppene natur blitt forsøkt avklart gjennom skrivebordsspekulasjon, med antakelsen at det finnes ett klart svar. Dette har gjort forskere og politikere blinde for at grupper er grupper på forskjellige måter. Jeg fremmer en analytisk verktøykasse som kretser rundt tre begreper: “Viskositet”, “grenser” og “arbeid”. Jeg mener at disse kan brukes til å gjøre abstrakte diskusjoner mer empiriske. Så langt om det teoretiske arbeidet. Hva fant jeg?

Ordet “verdier” har forandret mening fra 1974 til i dag, i hvert fall slik det brukes i læreplaner. I 1974 ble ordet brukt i sammenheng med etikk. Skolen skulle formidle verdier, slik at elevene skulle kunne reflektere over sine handlinger. I løpet av 1990-tallet endret dette seg. Ordet “verdier” ble i mye større grad brukt i sammenheng med identitet. Skolen skulle formidle verdier, slik at elevene skulle vite hvem de var og hvor de kom fra. Religion ble kontinuerlig knyttet opp mot denne “verdier-identitet”-aksen, gjennom metaforer for personlig stabilitet og nasjonalt verdifelleskap.

Gjennom klasseromsobservasjonene ville jeg undersøke hvordan disse ideene fikk nedslag i klasserommene. Jeg fant at identitetsforståelsen i læreplanens generelle del ikke speiler realitetene i klasseromshverdagen. Det ble tydelig at kategorier som “Norsk” eller “Muslim” ikke var fastspikrede, men ble kontinuerlig utmeislet og arbeidet på. Dette identitetsarbeidet fant ikke sted ved å diskutere innholdet i kategoriene (hva er det å være norsk eller muslim?), men derimot ved å definere hvem som var på innsiden og hvem som var på utsiden av disse kategoriene.

Dette grensearbeidet gikk sammen med at klassene ble til effektive læringsfelleskap. Dette skjedde gjennom felles handlinger, felles diskusjoner og velorganisert uenighet. Det skjedde ikke gjennom å insistere på likhet og delte verdier. Klassene ble gode uenighetsfelleskap. Der disse diskusjonene fungerte best, “solidifiserte” de sitt klassefelleskap, samtidig som de “iflytsatte” identitetskategorier som “norsk” eller “muslim”. Læreplanens generelle del ville ha godt av å bli omformulert i lys av lærernes faktiske erfaringer: de håndterer og forvalter uenighet fremfor å skape forestilt verdifelleskap.

Lars Laird Eriksen (f. 1978)

- Førsteamanuensis ved Det teologiske Menighetsfakultetet, Oslo.
- Adresse: Lars.L.Eriksen@mf.no